

ЄВГЕН ВАСИЛЬОВИЧ КОБКО,

кандидат юридичних наук, доцент,
Національна академія внутрішніх справ,
кафедра публічного управління та адміністрування;

 <https://orcid.org/0000-0002-3121-0823>,
e-mail: evgeniykobko@gmail.com

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Статтю присвячено вивченню правового регулювання забезпечення національної безпеки в Україні. Визначено, що в останні роки порушене питання не лише набуває актуальності на теренах України, але й все частіше стає в полі жвавого обговорення на міжнародному рівні, адже сучасні правові, демократичні держави світу прагнуть об'єднати зусилля у цьому напрямі. Зауважено, що правовий механізм забезпечення національної безпеки в Україні регулюється системою законів і підзаконних нормативно-правових актів. У цій царині виокремлено та проаналізовано основні нормативні документи як державного, так і міжнародного характеру.

Ключові слова: безпека, правове регулювання, національна безпека, територіальна цілісність, суверенітет.

Оригінальна стаття

ВСТУП. На сьогодні жодна держава світу неспроможна самостійно вирішувати свої безпекові проблеми та гарантувати власну територіальну цілісність і суверенітет без підтримки міжнародного співтовариства. Навіть потенційні «наддержави» не можуть попередити та протидіяти тероризму, екстремізму, радикалізму, ядерним загрозам та іншим глобальним викликам. Якщо ж йдеться про менш потужні держави, то міжнародний захист іноді стає чи не єдиною гарантією збереження національної безпеки.

Система національної безпеки є складною та багатoeлементною, адже знаходить свій прояв у різних сферах суспільного життя, а її основа складається з низки (системи) нормативно-правових актів, які в єдності мають ефективно регламентувати національну безпеку. В Україні правове регулювання різних аспектів забезпечення національної безпеки не охоплює всі її напрями. Сутність і значення публічно-правового механізму забезпечення національної безпеки неможливо осмислити без комплексного вивчення його правових засад.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Зважаючи на тематику цієї публікації, метою дослідження є комплексний аналіз правового регулювання публічно-правового механізму забезпечення національної безпеки в умовах сучасних викликів та загроз в Україні. Для досягнення цієї мети основними завданнями, які мають бути вирішені, є такі: 1) вивчення теоретичних підвалин правового регулювання

забезпечення національної безпеки в Україні; 2) визначення його структури; 3) дослідження юридичних прогалин та колізій у нормативному регулюванні механізму забезпечення національної безпеки.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Методологічну основу дослідження складають загальнонаукові та спеціально методи пізнання, зокрема аналізу, синтезу, бібліографічний, формально-правовий.

За допомогою методів аналізу та синтезу була отримана необхідна інформація щодо сучасного стану правового регулювання публічно-правового механізму забезпечення національної безпеки в умовах сучасних викликів та загроз в Україні, а також для встановлення взаємозв'язку між різними елементами національної безпеки.

Необхідні дані та інформація були зібрані шляхом використання бібліографічного методу, зокрема за допомогою системного аналізу наукових статей, вебсайтів, що стосуються теми дослідження. Дослідження проводилося шляхом посилення на наукові праці та наявні документи, що стосуються дискурсу, а також вивчення правових джерел.

Використання формально-правового методу дозволило охарактеризувати ситуацію, пов'язану з низкою проблем, що виникають у сфері правового регулювання публічно-правового механізму забезпечення національної безпеки в умовах сучасних викликів та загроз в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. При розробці правових засад національної безпеки першочерговим питанням, безумовно, є походження цього поняття, яке безпосередньо корелює з його стандартизацією, тобто з відповідним правовим регулюванням. Формально поняття національної безпеки склалося з виникненням першої держави, тобто із соціально-економічним переходом від первісної людської спільноти до рабовласницького суспільства. Матеріально ця концепція застосовувалася в найдавніших територіально організованих громадах, які мали примітивні (але довготривалі) механізми соціальної регуляції та своєрідний військово-охотничий (виконавчий та оборонний) апарат. Цей апарат захищав членів первісних громад, їх територію, власність і продовольчі ресурси. Механізми безпеки того часу були стандартизовані відповідно до звичаєвого права, що було поширеною практикою до кінця Середньовіччя. Таку концепцію національної безпеки можна назвати оригінальною, примітивною або рудиментарною (Mijalković, Blagojević, 2014, p. 49–50).

Національна безпека України є одним з основних об'єктів державної політики, а її забезпечення – пріоритетною функцією держави. Система нормативно-правових актів у сфері забезпечення національної безпеки в Україні існує тривалий час, але відповідне розуміння необхідності її комплексної, якісної переоцінки і модернізації прийшло після порушення державного суверенітету і територіальної цілісності України.

Правове забезпечення національної безпеки – це процес створення і підтримки в межах конструктивних організацій нормативно-функціональних характеристик системи національної безпеки за допомогою впливу нормативно-правових засобів (Абрамов, 2012). Множинність структурних елементів системи національної безпеки обумовлює складність і багаторівневність її забезпечення. Пріоритетне ж значення у правовій регламентації публічно-правового механізму забезпечення національної безпеки належить адміністративно-правовому регулюванню.

Правові основи національної безпеки України забезпечують: правову регламентацію організації та функціонування системи забезпечення національної безпеки; правові форми взаємодії всіх ланок системи забезпечення національної безпеки; створення гарантій законності функціонування суб'єктів системи забезпечення національної безпеки, які б виключали можливість її протиправних дій у цій сфері; оптимальний розподіл повноважень

між окремими суб'єктами системи забезпечення національної безпеки (Римаренко, 2006). Головне призначення нормативного закріплення публічно-правового механізму забезпечення національної безпеки – це гармонійне й ефективно досягнення цілей національної безпеки.

Публічно-правовий механізм забезпечення національної безпеки в Україні утворено відповідно до Конституції України. Його функціонування та поступовий розвиток забезпечує система законів та підзаконних нормативно-правових актів, які можна поділити на дві групи: 1) ті, що безпосередньо регулюють суспільні відносини у сфері забезпечення національної безпеки та оборони; 2) ті, що регулюють інші суспільні відносини та опосередковано гарантують національну безпеку і оборону. Деталізують, гармонійно доповнюють і конкретизують чинне законодавство підзаконні нормативно-правові акти у сфері забезпечення національної безпеки.

Національна безпека є важливим інститутом у системі конституційного права України, адже включає в себе конституційну безпеку. Проте конституційні засади публічно-правового механізму забезпечення національної безпеки не є системними та взаємоузгодженими. Зміни до Основного Закону, внесені відповідно до ухваленого 7 лютого 2019 р. Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)», підтверджують європейську ідентичність українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України. До засад внутрішньої та зовнішньої політики України інтегровано реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору¹. Отож, подальшим стратегічним кроком є реалізація зазначеного конституційного положення.

Конституція України утворює основу для розвитку системи законів, що регулюють

¹ Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 07.02.2019 № 2680-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19> (дата звернення: 19.06.2022).

суспільні відносини у досліджуваній сфері. Закони в галузі національної безпеки і оборони за своїм політико-правовим змістом посідають після Конституції особливе місце, органічно розвивають її основні положення. Цим законам відводиться важлива роль у процесі захисту національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз (Антонов, 2015, с. 70). На сьогодні в Україні ухвалено систему законів, що в різних напрямках сприяють забезпеченню національної безпеки. Всі вони тісно пов'язані та невід'ємні від оборонного законодавства.

Базові закони, об'єктом правового регулювання яких є забезпечення національної безпеки і оборони, можна поділити на такі основні групи залежно від предмета регулювання:

– закони, що регулюють основні питання забезпечення національної безпеки і оборони: «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р.; «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р.; «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовтня 2017 р.; «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р.; «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16 березня 2000 р.; «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р.; «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р. тощо;

– закони, що регулюють правові статуси суб'єктів забезпечення національної безпеки і здійснення оборони: «Про Збройні Сили України» від 6 грудня 1991 р.; «Про Національну гвардію України» від 13 березня 2014 р.; «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 5 березня 1998 р.; «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 р.; «Про Державну прикордонну службу України» від 3 квітня 2003 р.; «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 р.; «Про альтернативну (невійськову) службу» від 12 грудня 1991 р. тощо;

– закони, що регулюють оборонно-промисловий комплекс: «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 8 лютого 1995 р.; «Про державне оборонне замовлення» від 3 березня 1999 р. тощо.

Окремо слід відмітити підгрупи законів, що встановлюють основи забезпечення державної безпеки та її складових, правовий статус правоохоронних органів, ті, що регулюють міжнародну діяльність держави у безпековій сфері, тощо.

Доцільно акцентувати на деяких основних законах, що забезпечують національну

безпеку і оборону. На особливу увагу заслуговує Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р.¹ Цей нормативний акт став довгоочікуваною вдосконаленою формою Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р., що мав серйозні недоліки змістовного характеру, невиправдану складність, термінологічну неточність, низку прогалин, був віддаленим від практики і стандартів міжнародного співтовариства. Безпековий закон від 19 червня 2003 р. не сприяв ефективній реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки та адекватній реакції на потенційні виклики.

Нова редакція Закону присвячена вдосконаленню державної політики через визначення чіткого переліку національних інтересів та загроз національній безпеці України, визнання дотримання міжнародно-правових зобов'язань України основним принципом політики у сфері безпеки і оборони та оборонного планування, перегляд фінансування цього сектора. До закону інтегровано правові засади цивільного (громадського) контролю за діяльністю військової організації та в цій сфері загалом, що стало важливим кроком до утвердження демократичних цінностей в Україні.

Ухвалення Закону України «Про національну безпеку України» було заплановано у Стратегії національної безпеки України від 26 травня 2015 р. Закон орієнтовано на забезпечення процесу інтеграції України до НАТО та Європейського Союзу. Особливістю цього Закону є те, що його створено й ухвалено в умовах реального військового конфлікту, що сприяло глибинному розумінню векторів розвитку політики у сфері безпеки та оборони України як в умовах конфлікту, так і в постконфліктний період.

Сучасні загрози гібридної війни продемонстрували неефективність традиційних засобів і методів забезпечення національної безпеки. Одним із важливих завдань України є гарантування інформаційної та кібербезпеки на законодавчому рівні. Наслідки кібератак на приватні та державні організації мають фінансово-економічний та соціальний характер, підривають стан національної безпеки. У зв'язку із цим було ухвалено Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки

¹ Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 19.06.2022).

України» від 5 жовтня 2017 р. У ньому закріплено низку ключових понять, базових принципів забезпечення кібербезпеки, розроблено систему кібербезпеки, механізм реалізації міжнародних стандартів кіберзахисту тощо.

Реальні загрози національній безпеці потребують змістовного й оперативного реагування. Ефективні правові засади діяльності збройних сил, військового командування, органів публічної влади та інших суб'єктів зумовлюють готовність держави перейти до особливого правового режиму воєнного стану в разі загроз національній безпеці. Для досягнення цієї мети вдосконалено Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. Зокрема, розширено та деталізовано зміст заходів воєнного стану, вдосконалено порядок їх застосування, доопрацьовано коло повноважень військового командування та інших суб'єктів тощо.

Змістовних трансформацій зазнав і Закон України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р., що встановлює засади оборони України, а також повноваження органів державної влади, основні функції та завдання органів військового управління, органів місцевого самоврядування, обов'язки підприємств, установ, організацій, посадових осіб, права та обов'язки громадян України у сфері оборони¹. Закон гармонізовано і доповнено актуальними в умовах російської агресії дефініціями та категоріями. Введено загальні засади здійснення кіберзахисту, права та обов'язки громадян України у сфері оборони тощо.

Правове регулювання комплексного публічно-правового механізму забезпечення національної безпеки не обмежене зазначеними спеціальними законами. Стан захищеності основних сфер життєдіяльності суспільства підтримується системою заходів його забезпечення. Це політичні, організаційні, економічні, екологічні, інформаційні, дипломатичні, військові та інші заходи, які можна класифікувати за різними критеріями. Серед них одне з найважливіших місць посідають правові заходи, які також можна класифікувати за різними критеріями, насамперед за галузями права (Рубашенко, 2017, с. 122). Конституційне, адміністративне, кримінальне, фінансове, екологічне, інформаційне законодавство в межах власного предмета регулювання закріплює правові умо-

ви, гарантії, форми, методи забезпечення національної безпеки і здійснення оборони.

Правові засади публічного адміністрування у сфері забезпечення національної безпеки об'єктивовані в нормативно-правових актах, що закріплюють правовий статус і процесуальні аспекти діяльності різних державних інституцій, зокрема таких як Президент України, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України, Рада національної безпеки і оборони України, Національний банк України, міністерства та інші органи виконавчої влади, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, прокуратура, Національна поліція України, Збройні Сили України та ін.

Серед зазначених нормативно-правових актів слід виділити Закони України «Про Збройні Сили України» від 6 грудня 1991 р., «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 р., «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р., «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р., «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 5 березня 1998 р., «Про Службу зовнішньої розвідки України» від 1 грудня 2005 р., «Про Державну прикордонну службу України» від 3 квітня 2003 р., «Про центральні органи виконавчої влади» від 14 жовтня 2014 р., «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 р. тощо.

Забезпечення інформаційної безпеки як складової системи національної безпеки є предметом регулювання інформаційного законодавства. Національну безпеку України в інформаційній сфері слід розглядати як інтегральну цілісність чотирьох складових: персональної, публічної (суспільної), комерційної (корпоративної) і державної безпеки (Боднар, 2014).

Правові засади та гарантії інформаційної безпеки закріплюють Закони України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р., «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 р., «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 р., «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р., «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 5 липня 1994 р., «Про Національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 р., «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» від 23 лютого 2006 р., «Про радіочастотний ресурс» від 1 червня 2000 р., «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 р., «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 р., «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р. тощо.

У Доктрині інформаційної безпеки України від 25 лютого 2017 р. визначено, що

¹ Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (дата звернення: 19.06.2022).

«застосування російською федерацією технологій гібридної війни проти України перетворило інформаційну сферу на ключову арену протиборства. Саме проти України російська федерація використовує найновіші інформаційні технології впливу на свідомість громадян, спрямовані на розпалювання національної і релігійної ворожнечі, пропаганду агресивної війни, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення суверенітету і територіальної цілісності України»¹. Захист від інформаційного впливу у глобалізованому світі, що наповнений інформаційними технологіями та комунікаційними новаціями, є ускладненим. Тому інформаційне законодавство має бути настільки ж динамічним та водночас зберігати стабільність і відповідати сучасним викликам.

Умови гібридної війни продемонстрували високу чутливість інформаційної сфери українського суспільства до ворожих впливів, відкрили повсюдну проблему низької медіаграмотності громадян. Інформаційна безпека держави може бути досягнена насамперед через підвищення інформаційної грамотності населення.

Нормативне регулювання публічно-правового механізму забезпечення національної безпеки посилюється і конкретизується в системі підзаконних нормативно-правових актів.

Підзаконні нормативно-правові акти деталізують положення чинного безпекового законодавства. Вони розроблені різними суб'єктами нормотворчості для всебічного забезпечення практичної реалізації законів у досліджуваній сфері. Залежно від суб'єкта ухвалення підзаконні нормативно-правові акти у сфері забезпечення національної безпеки можна класифікувати на ті, що ухвалює парламент, глава держави, уряд та центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації та ін. Провідними суб'єктами підзаконної нормотворчості з питань національної безпеки і оборони необхідно визнати Президента України та Раду національної безпеки і оборони України.

Формування політики національної безпеки має бути спрямоване на визначення завдань і цілей такої політики, що найбільш повно висвітлено у Стратегії національної безпеки (Гай-Нижник, Чупрій, 2014, с. 466). Загалом, саме програмні документи мають

особливе значення в підзаконному регулюванні функціонування публічно-правового механізму забезпечення національної безпеки.

Стратегія національної безпеки України, введена в дію Указом Президента України від 6 травня 2015 р., орієнтована на досягнення двох основних цілей: 1) мінімізацію загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України; 2) утвердження прав і свобод людини та громадянина, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в Північноатлантичний альянс². Цей підзаконний акт став основою для ухвалення інших важливих стратегічних документів, серед яких: Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, затверджена Указом Президента України від 14 березня 2016 р., що визначає систему поглядів на розвиток безпекових та оборонних спроможностей України у середньостроковій перспективі³; Стратегія кібербезпеки України, затверджена Указом Президента України від 15 березня 2016 р.⁴; Доктрина інформаційної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 29 грудня 2016 р.⁵ Зазначені підзаконні акти визначають принципи забезпечення національної безпеки, воєнного будівництва, протидії потенційним загрозам національним інтересам України.

Окремо слід акцентувати на значенні у нормативному забезпеченні національної безпеки Воєнної доктрини України, затвердженої в новій редакції Указом Президента

² Стратегія національної безпеки України : затв. Указом Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 // Президент України : офіц. сайт. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070> (дата звернення: 19.06.2022).

³ Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України : затв. Указом Президента України від 14.03.2016 № 92/2016 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016> (дата звернення: 19.06.2022). Втратила чинність.

⁴ Стратегія кібербезпеки України : затв. Указом Президента України від 15.03.2016 № 96/2016 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96/2016> (дата звернення: 19.06.2022). Втратила чинність.

⁵ Доктрина інформаційної безпеки України : затв. Указом Президента України від 25.02.2017 № 47/2017 // Президент України : офіц. сайт. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> (дата звернення: 19.06.2022).

¹ Доктрина інформаційної безпеки України : затв. Указом Президента України від 25.02.2017 № 47/2017 // Президент України : офіц. сайт. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> (дата звернення: 19.06.2022).

України від 24 вересня 2015 р. Вона є системою офіційних поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи та шляхи запобігання, підготовку держави до можливого конфлікту, а також на застосування військової сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, національних інтересів (Костров, 2015, с. 20). Воєнна доктрина України впливає на всі державні структури, інститути громадянського суспільства та на громадян загалом у випадку початку війни. Розробники обґрунтовують нову редакцію доктрини анексією Криму та проведенням війни на Сході держави, а також «руйнуванням системи світової та регіональної безпеки». У Доктрині росію вперше задекларовано противником, який має намір захопити частину території або знищити державність України, а також наголошено, що держава має продовжувати боротьбу за визволення окупованих російськими терористичними формуваннями територій (Погібко, 2015, с. 20–21). Документ закріплює потенційні та реальні загрози національній безпеці для України і вектори їх подолання.

Система підзаконних актів у сфері забезпечення національної безпеки є розгалуженою. Вона є органічною складовою правового забезпечення національної безпеки, хоча і характеризується неузгодженістю.

Чинне законодавство у сфері забезпечення національної безпеки потребує вдосконалення в частині інтеграції України до НАТО. Врахування міжнародних стандартів в оборонній сфері є важливим чинником визнання українського суспільства цивілізованим членом міжнародного співтовариства.

Не викликає сумнівів пріоритетність міжнародних правових стандартів у сфері забезпечення національної та міжнародної безпеки. Врахування міжнародних стандартів у безпековій та оборонній сфері є важливим чинником визнання українського суспільства цивілізованим членом міжнародного співтовариства. Міжнародні акти є складовою системи нормативно-правових актів, що закріплюють засади національної безпеки. Системний аналіз міжнародних стандартів у сфері забезпечення національної безпеки і оборони заслуговує комплексного вивчення.

Сучасна міжнародна та національна безпека характеризується активізацією взаємозалежності держав, що дає змогу констатувати тенденції до інтеграційних процесів, прагнення до цілісності та єдності всього світу. Зміна характеру цих феноменів зумовлює

перегляд їх правового регулювання. Міжнародна та національна безпека еволюціонують під впливом багатьох чинників, що особливо помітно в епоху глобалізаційних процесів (Тітко, 2016, с. 126). Навіть ефективна правова та інституційна основа забезпечення національної безпеки держави не видається дієвою в умовах зовнішніх військових викликів і агресії. Міжнародне співтовариство стає на захист і підтримку тих держав світу, які визнають і беззаперечно дотримуються міжнародних правових стандартів у сфері глобальної безпеки, прав людини, шанує цілісність і недоторканість суверенних держав світу.

Сьогодні змінилася значущість ООН та ставлення до організації держав-членів. Розвиток конфліктів та агресивні дії і наміри керівництва окремих держав свідчать про те, що ООН не є дієвим механізмом захисту держав-членів від військових загроз. Зі збільшенням політичного впливу та розширенням НАТО суттєво змінилася воєнно-силова конфігурація в Європі. Конфлікти, що спалахнули в державах у дев'яностих роках минулого століття, тривають і нині. Неконтрольоване переміщення мігрантів із мусульманських країн створило серйозну загрозу для національної безпеки не тільки України, але й насамперед країн Європейського континенту (Погібко, 2015, с. 18). Криза дієвості міжнародних інститутів із забезпечення колективної безпеки (НАТО, ЄС, ОБСЄ), розв'язання спорів та запобігання конфліктам, недієздатність міжнародного права у цій сфері, невизначений «транзитний» стан України є найбільшою загрозою національній безпеці (Левик, 2010, с. 15). У таких умовах актуалізується необхідність вироблення і використання єдиного стандартизованого підходу до вирішення основних безпекових проблем у світі. Глобалізаційні процеси стимулюють це.

Концепція забезпечення національної безпеки динамічно розвивається у всьому світі. Хоча у різних державах підходи до змістовного наповнення терміна «національна безпека» суттєво диференційовані, в більшості національних безпекових планів вона стосується захисту націй та громадян.

Національна безпека має міжнародно визнане значення. Вона є своєрідною сферою існування людини, нації, держави, культури, традицій, звичаїв, ресурсів, що не лише міцно пов'язує людей між собою, а і єднає їх з історичною спадщиною та навколишнім середовищем (Ліпкан, 2008, с. 10). Насамперед варто зазначити, що національна безпека будь-якої держави пов'язана із забезпеченням прав людини.

Національна безпекова політика спрямована на забезпечення прав, свобод та інтересів суспільства й особистості. Основоположні стандарти забезпечення національної безпеки передбачені в міжнародних актах у сфері прав людини: Загальній декларації прав людини від 1948 р., Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 р., Міжнародному пакті про громадянські та політичні права від 1966 р., Пакті про соціально-економічні та культурні права від 1966 р. тощо. Зазначені міжнародні акти закріплюють концептуальні засади для подальшого формування спеціальних міжнародних стандартів у різних сферах. Стандарти, визначені у міжнародних договорах про права людини та в інших міжнародних документах, отримали подальший розвиток і в міжнародних безпекових актах, розроблених під егідою Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, ОБСЄ, Європейського Союзу, МАГАТЕ та ін.

Важливо акцентувати, що міжнародна безпека на сьогодні зазнає таких викликів і загроз: 1) внутрішньодержавні конфлікти та громадянські війни; 2) міждержавні конфлікти; 3) поширення зброї масового знищення та звичайної зброї; 4) організована злочинність; 5) тероризм та екстремізм; 6) глобальні конфлікти за доступ до обмежених ресурсів тощо. На особливу увагу міжнародного співтовариства заслуговують такі загрози: міжнародний тероризм, екологічні проблеми, ядерна небезпека, етнічні та релігійні конфлікти, діяльність тоталітарних сект, неконтрольована міграція, організована злочинність (Смовженко та ін., 2015). На міжнародному рівні відсутній єдиний універсальний документ, який би встановлював стандарти забезпечення міжнародної та національної безпеки в умовах різних викликів та загроз. Натомість розроблена складна мережа міжнародних актів, що мають власний предмет правового регулювання, орієнтований на потенційні та реальні загрози.

Сучасна система міжнародної та національної безпеки України є невід'ємною, взаємообумовленою та нерозривно пов'язаною. Міжнародна безпекова ситуація у XXI ст. демонструє значущість посилення механізмів забезпечення національної безпеки України. Сучасні загрози міжнародному правопорядку зумовлюють потребу України орієнтуватися навіть на ті загрози, що неприйнятні для її ментальних, політичних, географічних характеристик.

Україна завжди позиціонувала себе як мирна держава та невинувато не приділяла

проблемам зменшення рівня зовнішніх загроз достатньої уваги, що суттєво вплинуло на якість сучасного безпекового законодавства. У війнах нового покоління (гібридних війнах) значно зростає роль правової, економічної, гуманітарної, інформаційної та психологічної складових боротьби. У законодавчо визначеному переліку мають бути конкретизовані інформаційні, інформаційно-інструментальні загрози та загрози психологічні з території інших країн (Крук, 2018, с. 77). Основна ж проблема забезпечення національної безпеки в Україні полягає в тому, що держава в частині правового забезпечення безпекової і оборонної діяльності виявилася лише частково готовою реагувати на дії держави-агресора. Між іншим, за дослідженнями зарубіжних науковців, основні закони, що стосуються зовнішньої та національної безпеки, потребують певних удосконалень та змін, зокрема доповнень новими поняттями зовнішньої безпеки (Kassymzhanova et al., 2022), що, безумовно, доцільно враховувати під час удосконалення національної правової бази з питань регулювання національної безпеки.

ВИСНОВКИ. На основі проведеного дослідження можна дійти певних висновків і узагальнень.

1. Правові засади забезпечення національної безпеки і оборони знаходять своє висвітлення в системі чинного законодавства, яка складається з: законів України; підзаконних нормативно-правових актів; міжнародних актів та договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

2. Публічно-правовий механізм забезпечення національної безпеки в Україні утворено відповідно до Конституції України. Основний Закон України закріплює основоположні засади внутрішньої та зовнішньої політики у сфері безпеки й оборони. Важливим кроком у подоланні російської агресії, відновлення суверенітету, територіальної цілісності України та визволення окупованих російськими терористичними формуваннями територій стало внесення змін до Конституції України щодо пріоритету членства держави в Європейському Союзі та НАТО. Функціонування публічно-правового механізму забезпечення національної безпеки та його поступовий розвиток забезпечує система законів і підзаконних нормативно-правових актів, які можна поділити на дві групи: 1) ті, що безпосередньо регулюють суспільні відносини у сфері забезпечення національної безпеки та оборони; 2) ті, що регулюють інші суспільні відносини та опосередковано гарантують національну безпеку і оборону.

Конституційне, адміністративне, кримінальне, фінансове, екологічне, інформаційне та інше законодавство у межах власного предмета законодавчого регулювання закріплює правові умови, гарантії, форми, методи забезпечення національної безпеки і здійснення оборони.

3. Правове забезпечення національної безпеки посилюється і конкретизується в системі підзаконних нормативно-правових актів. Система підзаконних актів у сфері забезпечення національної безпеки є розгалуженою та характеризується неузгодженістю. Система чинного законодавства у сфері забезпечення національної безпеки потребує вдосконалення в частині інтеграції України до НАТО. Врахування міжнародних стандартів в оборонній сфері є важливим чинником визнання українського суспільства цивілізованим членом міжнародного співтовариства.

4. Основоположні стандарти забезпечення національної безпеки передбачені в міжнародних актах у сфері прав людини, що закріплюють концептуальні засади для подальшого формування спеціальних міжнародних стан-

дартів у різних сферах. Стандарти, визначені у міжнародних договорах про права людини, отримали подальший розвиток у міжнародних безпекових актах, розроблених під егідою Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, ОБСЄ, Європейського Союзу та ін.

5. На міжнародному рівні відсутній єдиний універсальний документ, який би встановлював стандарти забезпечення міжнародної та національної безпеки в умовах різних викликів і загроз. Основною метою більшості міжнародних актів у досліджуваній сфері є сприяння стандартизації законодавства про національну безпеку держав – учасниць міжнародних організацій, утворення мережі глобальної юридичної і фактичної координації. Проте різні за властивостями національні правові системи обумовлюють різницю у практичних результатах виконання одних і тих самих міжнародних вимог. Тому міжнародна платформа протидії безпековим викликам, де б глобально скоординовані дії різних держав утворювали всесвітню мережу, ще не отримала бажаної реалізації.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Абрамов В. И. Безопасность // Государственное управление в сфере национальной безопасности : словарь-справочник / под общ. ред. Г. П. Сытника. Киев : НАДУ, 2012. 349 с.
2. Антонов В. О. Проблема формування нової нормативно-правової бази національної безпеки України на тлі нових викликів та загроз. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 70–73.
3. Боднар І. Р. Інформаційна безпека як основа національної безпеки. *Механізм регулювання економіки*. 2014. № 9. С. 68–75.
4. Гай-Нижник П. П., Чупрій Л. В. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 84. С. 465–471.
5. Костров В. Нова Воєнна доктрина України. *Віче*. 2015. № 19–20. С. 20–22.
6. Крук С. І. Аналіз стану організаційно-правових механізмів державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 20. С. 76–78. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2018.20.76>.
7. Левик Б. С. Розвиток концепції національної безпеки і оборони України в програмних документах українських політичних партій в період 1992–2009 рр. (воєнно-історичний аспект) : автореф. дис. ... канд. істор. наук : 20.02.22. Львів, 2010. 19 с.
8. Ліпкан В. А. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях : словник. Вид. 2-ге, допов. і перероб. Київ : Текст, 2008. 400 с.
9. Погірко І. Воєнна доктрина України – нормативно-правове підґрунтя законодавчого забезпечення оборони держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. № 3 (9). С. 17–24.
10. Римаренко Ю. І. Приватне життя і поліція. Концептуальні підходи. Теорія та практика. Київ : КНТ, 2006. 740 с.
11. Рубашенко М. А. Забезпечення основ національної безпеки України кримінально-правовими заходами // Сталій розвиток 2030: правова, економічна, соціальна, екологічна та політична складові : матеріали доп. Міжнар. міждисциплін. конф. (Будапешт, Угорщина, 15–18 жовт. 2017 р.). Будапешт, 2017. С. 121–124.
12. Тітко Е. В. Національна та міжнародна безпека в контексті захисту прав людини в умовах сьогодення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 2 (12). С. 126–139.
13. Українська людина в європейському світі: виміри ідентичності / за ред. Т. С. Смовженко, З. Е. Скринник. Київ : УБС НБУ, 2015. 609 с.
14. Kassymzhanova A. A., Usseinova G. R., Baimakhanova D. M., Ibrayeva A. S., Ibrayev N. S. Legal framework for external security of the Republic of Kazakhstan. *International Journal of Electronic Security and Digital Forensics*. 2022. Vol. 14, No. 2. Pp. 209–222.

15. Mijalković S., Blagojević D. The basis of national security in international law. *Nauka Bezbednost Policija*. 2014. No. 1. Pp. 49–68. DOI: <https://doi.org/10.5937/NBP1401049M>.

REFERENCES

1. Abramov, V. I. (2012). Safety. In G. P. Sytnik (Ed.), *Public administration in the field of national security*. NADU.
2. Antonov, V. O. (2015). The problem of forming a new legal framework for Ukraine's national security background of new challenges and threats. *Law Review of Kyiv University of Law*, 3, 70-73.
3. Bodnar, I. R. (2014). Information Security as the Foundation of National Security. *Mechanism of Economic Regulation*, 9, 68-75.
4. Hai-Nyzhnyk, P. P., & Chuprii, L. V. (2014). National interests, national values and national goals like structure forming factors of national security policy. *Gileya: scientific herald*, 84, 465-471.
5. Kassymzhanova, A. A., Usseinova, G. R., Baimakhanova, D. M., Ibrayeva, A. S., & Ibrayev, N. S. Legal framework for external security of the Republic of Kazakhstan. *International Journal of Electronic Security and Digital Forensics*, 14(2), 209-222.
6. Kostrov, V. (2015). New Military Doctrine of Ukraine. *Viche*, 19-20, 20-22.
7. Kruk, S. I. (2018). Analysis of the status of organizational and legal mechanisms of public administration in the sphere of ensuring national security of Ukraine. *Investment: Practice and Experience*, 20, 76-78. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2018.20.76>.
8. Levyk, B. S. (2010). *Development of the concept of national security and defense of Ukraine in program documents of Ukrainian political parties in the period 1992–2009 (military and historical aspect)* [Candidate thesis, Lviv Polytechnic National University].
9. Lipkan, V. A. (2008). *National and international security in definitions and concepts*. Text.
10. Mijalković, S., & Blagojević, D. The basis of national security in international law. *Nauka Bezbednost Policija*, 1, 49-68. <https://doi.org/10.5937/NBP1401049M>.
11. Pogibko, O. I. (2015). Military Doctrine of Ukraine – legal and regulatory framework to ensure the defense of the state legislature. *Subcarpathian Law Herald*, 3(9), 17-24.
12. Rubashchenko, M. A. (2017, October 15-18). *Ensuring the foundations of Ukraine's national security with criminal legal measures* [Conference presentation abstract]. International interdisciplinary conference "Sustainable development 2030: legal, economic, social, environmental and political components", Budapest, Hungary.
13. Rymarenko, Yu. I. (2006). *Private life and the police. Conceptual approaches. Theory and practice*. KNT.
14. Smovzhenko, T. S., & Skrynnyk, Z. E. (2015). *Ukrainian man in the European world: dimensions of identity*. UBS NBU.
15. Titko, E. V. (2016). National and International Security in the Context of Human Rights in Today's Conditions. *Philosophical and Methodological Problems of Law*, 2(12), 126-139.

Надійшла до редакції: 21.06.2022

ЕВГЕНИЙ ВАСИЛЬЕВИЧ КОБКО,

кандидат юридических наук, доцент,
Национальная академия внутренних дел,
кафедра публичного управления и администрирования;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3121-0823>,
e-mail: evgeniykobko@gmail.com

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В УКРАИНЕ: ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОСТИ

Статья посвящена изучению правового регулирования обеспечения национальной безопасности в Украине. Определено, что в последние годы поднятый вопрос не только приобретает свою актуальность на территории Украины, но и все чаще становится в поле оживленного обсуждения на международном уровне, ведь современные правовые, демократические государства мира стремятся объединить усилия в этом направлении. Отмечено, что правовой механизм обеспечения национальной безопасности Украины обеспечивается системой законов и подзаконных нормативно-правовых актов. В этой области выделены и проанализированы основные нормативные документы как государственного, так и международного характера.

Ключевые слова: безопасность, правовое регулирование, национальная безопасность, территориальная целостность, суверенитет.

YEVHEN VASYLOVYCH KOBKO,

*Candidate of Law, Associate Professor,
National Academy of Internal Affairs,
Department of Public Management and Administration;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3121-0823>,
e-mail: evgeniykobko@gmail.com*

LEGAL REGULATION OF NATIONAL SECURITY IN UKRAINE: TODAY'S CHALLENGES

The article is devoted to the study of the legal regulation of national security in Ukraine. Against the background of the full-scale invasion of Russia on the territory of Ukraine, this issue becomes particularly relevant and requires a more detailed and in-depth study. Moreover, in recent years, the raised issue is becoming more relevant not only on the territory of Ukraine, but also in the field of lively discussion at the international level, because modern legal, democratic states of the world seek to join forces in this direction.

It is noted that the legal mechanism for ensuring national security in Ukraine is regulated by a system of laws and by-laws. In this area, the main regulatory documents of both state and international nature are singled out and analyzed. In particular, the public legal mechanism for ensuring national security in Ukraine is established in accordance with the Constitution of Ukraine. Its functioning and gradual development is ensured by a system of laws and by-laws, which can be divided into two groups: 1) those that directly regulate public relations in the sphere of ensuring national security and defense; 2) those that regulate other social relations and indirectly guarantee national security and defense. Sub-legal normative legal acts in the field of ensuring national security detail, harmoniously complement and specify the current legislation.

The system of by-laws in the field of ensuring national security is largely branched and characterized by incoherence. The system of current legislation in the field of ensuring national security needs improvement in terms of Ukraine's integration into NATO. Taking into account international standards in the field of defense is an important factor in the recognition of Ukrainian society as a civilized member of the international community.

The fundamental standards of ensuring national security are provided for in international acts in the field of human rights, which establish the conceptual foundations for the further formation of special international standards in various areas. The standards defined in international treaties on human rights were further improved in international security acts developed under the auspices of the United Nations, the Council of Europe, the OSCE, the European Union, etc.

Keywords: *security, legal regulation, national security, territorial integrity, sovereignty.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Кобко Є. В. Правове регулювання забезпечення національної безпеки в Україні: виклики сьогодення. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 179–188. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.17>.

Citation (APA): Kobko, Ye. V. (2022). Legal regulation of national security in Ukraine: today's challenges. *Law and Safety*, 2(85), 179–188. <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.17>.